

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

Viszhang Silói cikkére.

(Vége).

A Molnár Aladár munkálatának a konventen való tárgyalása, nézetem szerint, nem volt elhalasztható azért, mert egy egyházkerület a zsinati munkálatok tárgyalását s azokra vonatkozó véleménynyilvánítást a tanügy szervezetére adandó tervjavaslat világra jöttétől tette függővé. A M. A. munkálatának az egyházalkotmányt illető pontjai bátran mellőzhetők lettek volna, de minden egyéb pontok, különösen a középiskolákra vonatkozók felett a komoly, beható és részletes vitatkozás és megállapodás a helyzet által szerfelett követelt, indokolt lett volna, s épen most annak nagy hasznát lehetne venni. Sőt ha a konvent magát e tárgyban végérvényes határozathozatalra ezuttal nem érezte volna is feljogosítva, véleményét, javallatát ki kellett volna mondania, hogy tájékoztassa az egyház közönségét a fenforgó nagy fontosságú tanügyi kérdésekre nézve s előkészítse egy egészséges közvélemény kifejlődését, melynek rokonszenve emeli a közügy terén a munkásokat, bátorítja a küzdőket, annak kedvezése ad erőt a sikeres alkotásokra. De már hiába minden panasz, gyümölcstelen minden okoskodás. Csak jövőre ne akadályoznák az egyházra oly áldástalan, és gyakran mellék-indokoltól sugalt oppositíók által az egyház közügyeinek s névszerént a tanügynek előbbvitelét, a kor kívánalmait által feltételezett polczra emelését. Nézzünk bátran szembe az ellenséggel, a ki jogainkat és szabadságunkat fenyegeti, s igazainkat védjük meg mint az igazság bajnokaihoz illik, de ne féljünk legalább egymástól, ne féljünk oly nagyon a munkától, melyet a tanulmányozás és alkotás megkövetel, s legyen bátorságunk hitfeleinknek is megmondani az igazságot a szeretet hangján, a meggyőződés erejével.

Az egyház jogainak és szabadságának bármily meleg érzelmű hive, a tanügynek bármily buzgó

barátja legyen is valaki, ha csak az olcsó népszerűséget nem keresi, s ha ugyan a kor intő szavát belátta immár, kénytelen bevallani, hogy mi saját erőnkön annyi középiskolát például a mennyivel még ma dicsekszünk, a kor kívánalmainak megfelelőleg fentartani képesek nem vagyunk. De tekintve azt, hogy némely algymnáziumok mily csekély területről s mily csekély számban nyerik növényedékeiket, azokat kellő számú és jól fizetett tanárokkal és tanszerekkel ellátni, szervezni pazarlás, vesztegetés volna; azoknak jó része pedig nem lévén képes jelenlegi szervezetében feladatát megoldani, csak a protestáns képzés hitelét, becsét és tekintélyét gyöngíti. — Az ily iskolák fenmaradása nem kívánatos és az ilyenek bezárását inkább magunknak kell előkészíteni, mielőtt az állam azt kényszerítőleg kimondaná, vagy azoknak bizonyítványai nyilvánosságát és hitelességét megtagadná. Az állammal mi nem versenyezhetünk fényűző berendezés és felszerelés tekintetében, ez nem is kívánatos; de minden esetre oly niveaura kell emelni közép- valamint felső-iskoláinkat, hogy az oktatás és nevelés eredményére nézve az összehasonlítást bátran kiállhassák. Az ily iskolák megérdemlik, hogy az egyház egyeteme érettök felelősséget vállaljon s oltalmazó szárnyai alá vegye. — Azonban Silói cikke szellemében és saját legbensőbb meggyőződés szerint is, áldozatra csak azon intézetek érdemei, melyek az igazi keresztyén vallásosságot terjesztik, növendékeiket az egyház buzgó szeretetében növelik; mihelyt azonban feladatukról, az egyház iránti köteleltségeikről megfelelkeznek, azokra csak egy fillért is kiadni vétek, s megkárosítása az egyház legszentebb érdekeinek. — Az egyház iránti köteleltségeiről megfelelkező tanintézet fentartása annyi, mint a legellenségesebb kigyónak önkeblünkön ápolása.

Silói helyesléssel fogadja Molnár Aladárnak a debreczeni konventen mondott eme nyilatkozatát „a vallás, a hit ügye, az állami, politikai ügyektől

elkülönítendő. . . De másként áll az oktatás ügye. A közoktatás az államnak is ügye, az országos, nemzeti ügy." — A ki az idők jeleit megértette, a ki látván lát s hallván hall, az más nézetben és véleményben nem is lehet. Mindebből alkotmányi szempontból csak az következik, hogy az egyház a közoktatás ügyre nézve nem független, nem egy sajátlagos, senkitől sem érinthető körön belől mozog, mint vallására, hitére nézve. Molnár Aladár ama nyilatkozatára támaszkodva Silói azon következményt vonja le, hogy „ha a közoktatásügy nemzeti ügy, a nemzetnek is járulni kell épen prot. iskoláinkhoz, mely jellemében is felette nemzeti; ennek a hozzájárulásnak a módját meg kell találni. . . .” Kétségtelenül jogunk van a nemzettől a segílyt kérni, de sőt nem is segíly az, hanem kölcsön. Hiszen az állam minden néven nevezendő iskolái fentartására adóval terheli bennünket. — De vajjon e kölcsön nem lesz-e veszedelmes, nem hozzuk-e vele be egyházunk önkormányzati várába az állami beavatkozás trójai lovát. Vajjon az államsegélyre és önkormányzati szabadságra is nem lehet-e a tárgyhoz illő változatossággal elmondani:

„Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit. . . .”

De hát meg kell találni a módját az állami hozzájárulásnak! Hogy kellene, ezt értem, de hogy lehet-e, még nem tudom. Ha lehet, akkor követeljük s az állam meg lehet győződve, hogy hasznosabb, üdvösebb helyre, magasztosabb célra pénzét nem adhatná. Ellenben, ha az államsegélyt az egyház önkormányzati szabadsága megsértése nélkül nem élvezhetjük, akkor választjuk a szegény szabadnak kenyerét inkább, hogysen kövér falatokért a szolgának lánczait zörgessük.

Silói melegen szólal fel a nőnevelés felkarolása mellett, mely nélkül „nagy része munkánknak porba hull. Ha keresztyén, vallásos, protestáns anyákat nem nevelünk, a család nem keresztyéníthető, vallásos légkör abban és az által nem varázsolható elő, . . . s a mit egy versenyképes prot. gymnázium épít, lerontja, prot. szempontból egy apáca-zárda vagy legalább ellensúlyozza.” Tökéletes igaza van. Hanem hát mit tettünk mi e tekintetben? A nőnem magasabb képzésére a prot. egyház eddigelé, legalább tudtommal, igen keveset tett. A ref. egyházkerületek közül csupán a tiszamelléki fordított figyelmet a nőnevelésre, némi segílyben részesítvén a miskolci prot. nőnevelőt; a többi egyházkerü-

letek erre nézve még csak egy határozattal sem gazdagították jegyzőkönyvüket. A nőnevelésre pedig főleg a felsőbb köröket illetőleg a legnagyobb figyelmet kell fordítani s a buzgó egyházakat erkölcsi és anyagi támogatásban részesíteni, mert a műveltebb férfiak általában igen közönyösek az egyház és vallás iránt, s kétkedő lehetőséggel megfojtják a nők vallásos lelkesedését, ha ez egy jól kiképzett értelemről nem nyer világosságot és erőt. És vajjon van-e visszasabb látvány, mint egy kétkedő, hitetlen nő, van-e szerencsétlenebb anya, mint a kinek a hit nem éleszti reményét gyermekei és férje körüli kötelességeinek sikere iránt, a ki emberekben bizni nem tud, Isten segedelmében nem vetheti biztos horgonyát; a vallásos érzelm s hit nélkül felnevelt gyermekek pedig olyanok, mint a virág szín és illat nélkül. A család mulasztásait az iskola épen a vallásos kedély képzése tekintetében pótolni, ferdeségeit helyrehozni nem képes. Mig az anyák igazán keresztyének, protestáns lelkiületiek, addig a családok keresztyénsége és specifice protestáns keresztyénsége biztosítva van. — Mint a tanügyi statisztika mutatja, a r. kath. egyház az egész földkerekségen mindenütt a nőnevelésre kiváló gondot fordít, mert tudja, hogy mig a nők szivét bírja, addig a családok szive is az övé. Kövessük a sikerrel megpróbált példát s a nőképzést minden lehető áldozattal mozdítsuk elő s viragoztassuk fel; így talán az előkelő férfivilágot ismét ott látjuk az egyház oltáránál áldozni eszével, szivével s ha kell pénzével is.

Én egy protestáns egyetem, vagy legalább oly prot. főiskola szervezését is óhajtom, mely teljes bölcsészeti szakkal birand. Lelkészeink magasabb mérvű tudományos képzettsége, épugy mint a tanárképzés egy egyetem vagy egy ily főiskola felállítását a prot. egyháznak mulasztatlan kötelességévé teszi, ha csak ereje elbágyadását s befolyása csökkenését s megrendülését megérni nem akarja. Egy ily főiskolában a theologiai szak oly szervezettel birhatna, hogy a magyarországi ref. vagy egyezőval prot. lelkészsképző intézetekből is ide jöhetnének az ifjak önképzésük betetőzése végett, főleg az oly ifjak, kik sem egyik sem másik művelt nép nyelvét nem értik s a külföldi egyetemeken épen azért sikerrel nem hallgathatnak. Ily főiskola azonban egyes egyházkerület erejét felülmulja, egy ilyennek felállítása a magyar ref. egész egyház érdekében állván, egyesült erővel kell és lehet felállítani, mielőbb, annál jobb.

De vajjon megbirják-e vállaink a roppant terhet, melyet annyi és oly különböző tanítézetek fenntartása s állítása miatt viselnünk kell? Mig ziláltan állunk mint az oldott kékék, mig a partikularismus érdekeit szolgáljuk s a közös nagy czélokért egyesült erővel nem küzdünk, mig minden egyházkerület mindenféle tanítézetet egy magában akar fenntartani, addig bátran tagadólag felelhetünk. Egyesüljünk tehát!

Azonban bármily nagyra becsülöm is tanítézteinket, nevezük bár azokat az egyház veteményes kertjeinek vagy épen gyöngyeinek, én is úgy vagyok meggyőződve, hogy azok fenntartására minden erőnköt kimeríteni nagy veszélyek bekövetkezése nélkül nem lehet. nem szabad. Az egyházak virágzása, az igaz keresztyénség éltető hatalma nemcsak az iskoláktól, hanem egyszersmind a buzgó és képzett lelkipásztorok áldásos működésétől, az Isten beszédének lelkes hirdetésétől függ. — Azért Silóival együtt azt mondom én is, hogy ezekről az egyház oszlopairól nem szabad megfeledkezni. De ezek jó része szegénységgel, nélkülözéssel küzd; pedig a nyomor keresztjét hordozó lélek elalél, s ha olykor fellelkesül is, a kereszt sulyja földre vonja azt; a mindennapi kenyérért aggódó családapa, hogyan gyűjtsön szellemi kincset? hogyan s honnan merítsen lelkesedést magasztos kötelmei betöltéséhez? — Mit tegyen az az elhagyottakért és árvákért, a ki maga is elhagyott és árva? Csak kevés azon boldogabb helyzetű lelkesek száma, a kik némi kényelemmel élhetnek s a kiknek műveltségökkel és kötelességeikkel arányban állanak javadalmazásaik? S mi történt ezen irányban? Olykor-olykor folyt a tinta, áradozott a szóbeszéd, de az üdvös tényeket hiába keressük. — Most az ország több vidéke inséggel küzd, hány lelkész és tanító érzi azt a legnagyobb mértékben? Földjük nem termett, a szerencsétlen nép nem fizethet, — kész a nyomor. Segíteni kellene rajtok, de nem tudunk. Milyen jó volna, ha egy közös nagy pénztárunk volna! Most legalább olcsó kölcsönnel segíthetnénk a szenvedőkön, az ur igáját hiven hordozó szolgálkon. A domestica kérdését még dr. Ballagi másfél évtized előtt felvetette, mi e lap első számaiban felujtók azt, de még viszhangra sem talált szózatunk. Alszunk. közönyösek vagyunk. Így is lesz az mindaddig, mig ily ziláltul állunk, mig az egyesülés által közös czélokért, közös lelkesedéssel és erővel nem küzdünk. Óh, vajha megértenék egyházunk nagy és befolyásos férfiai a kor intó szavát, s a

helyett, hogy ellentétes irányu törekvéseikkel s tulzó féltékenységekkel egymás működését bénítanak, erőegyesítéssel, átható, éltető szeretettel építenék a magyar ref. Siont. Gondolják meg, hogy az emberek élete rövid tartamu, de az üdvös intézmények, a derék alkotások túl élik az embereket.

Azonban a mi bajainkon sem konvent sem zsinat nem segít gyökeresen. Az egyház legtökéletesebb szervezete is csak gyenge tényezője egyházunk boldogságának. Nekünk más szellemre is van szükségünk, mely társalalmunk légkörét mint áldásos fuvalom megtisztítsa, megnemesítse és megtermékenyítse. Egy más szellem hozná meg mindazt, mit Silói óhajt: t. i. ker. gyermekápolókat, szegény- és kórházakat; ama szellem egyesítené a legjobb erőket, hogy irodalmi s jótékonyági társulatokká alakulva, ujjá teremtenék a magyar prot. egyház ábrázatját, hogy látnánk új eget és új földet. Itt volna pedig immár ennek az ideje; vajha rég eljött volna; s ha még sokáig nem jó, akkor mi csak pusztulunk és veszünk.

Sok nekünk a bajunk; s a bajok száma egyre nő, súlyjok mind terhesebbé válik az idővel, a romok mind nagyobbakká lesznek. Gondolják meg, a kik az építést s egyesülést gátolják, kik örökös kifogásaikkal a legnemesebb lelkeket sisifusi munkára kárhoztatják, mig azokat végkép ki nem fárasztják, hogy az egyház romlása, vésszse és pusztulása lelkiismereteket nyomja, Isten és világ előtt nek nek a felelősök.

Joó István.

A mi református középiskoláink.

(Második közlemény.)

Sajnálom, hogy betegségem miatt e lapok mult számában nem folytathattam tovább szemlémet ref. középiskoláink felett, s így a hátra levőket bizonyos tekintetek folytán, meg kell rövidítenem t. i. rövidebben kell rólok szólanom, mint szándékomban volt.

Az első közleményben a dunamelléki egyházkerület négy főgymnáziumán pillantottunk át, hátra volna még az ugyanottani két csonka gymnáziumról szólani valamit. Azonban a kun-sz.-miklósinak értesítőjét, bár külön irtam érte az igazgatósághoz, nem kaphattam meg; így tehát arról az iskoláról nem tudok közelebről semmi biztosat mondani. A gyönkiről pedig ha elmondom, hogy 4 tanár tanít 4 osztályt, így tehát a tanerő elég kevés, annyival inkább, mert még a melléktantárgyakat is ez a 4 tanár, illetőleg közülök 3 tanítja, alig marad valami fontosabb megjegyezni valóm.

Annálfogva búcsuzunk el a dunamelléki egyházkerület-től, s térjünk haza a magunkéba. Ugy is nekünk magunk-

nak több középiskolánk van, mint a másik 3 magyarországi superintendenciának együtt, a mit egyébiránt Isten mentesen, hogy dicsekedéskép említék fel.

A tiszántuli superintendenciában van 3 főgymnázium, hat 6 osztályú és négy 4 osztályú.

Ezekről a közoktatási miniszter ur 7-ik jelentésében a következő adatokat találjuk:

Debreczen	VIII. oszt. tanított 20 tr.	661 tanulót, ebből ref. volt	482
H.-M.-Vásárhely	VIII. " " 12 "	219 " " " "	98
M.-Sziget	VIII. " " 17 "	292 " " " "	91
Békés	VI. " " 12 "	131 " " " "	61
Böszörmény	VI. " " 6 "	91 " " " "	67
H.-Nánás	VI. " " 5 "	73 " " " "	69
H.-Szoboszló	IV. " " 7 "	45 " " " "	37
Karczag	IV. " " 5 "	68 " " " "	34
Kisujszállás	VI. " " 5 "	62 " " " "	47
Makó	IV. " " 11 "	88 " " " "	34
Mezőtur	VI. " " 7 "	128 " " " "	86
Szatmár	VI. " " 10 "	168 " " " "	130

LXXII. oszt. tanított 114 tr 2017 tanulót, ebből ref. volt 1231.

Ez adatok szerint tehát e 12 iskolában (a n.-szalontai polgári-iskolával kapcsolatos gymnázium nem fordul elő a felekezeti iskolák sorában) összesen 72 osztályban 114 tanár tanított volna 2017 tanulót s a közt 1231 reformátust. Ha ez adatokat így vesszük, a mint itt vannak, hiában fogják emlegetni előttünk ezután azt a protestáns szegénységet. Hiszen annak a 2000 tanulónak legfelébb 50 osztály s abba 70 tanár, — annak az 1200 reformátusnak meg legfelébb 30 osztály és 45 tanár kellene s mi mégis 72 osztályt s abban 114 tanárt tartunk, sőt Makón — legyen hála az Istennek! ily nagy bőségért — minden 8 gyermekre jut egy tanár!

Sajnos azonban, hogy nem mind arany a mi fénylik.

Nem a rendes tantárgyak tanáraitól szól a fentebbi kimutatás, hanem bele van abba sorozva a melléktanárok tömege sőt némely helyen még a különféle vallástanítók tekintélyes száma is. Bátran hihetsz tehát olvasóm a kálomista szegénységben. Nem tartunk mi 8 gyerek mellé egy tanárt, hanem van rá eset, hogy két osztálynak egyet s 6 osztályu gymnáziumot 3 tanár vezet. De hiszen ezt majd meglátjuk ugys a részleteknél.

A mi az egyöntetűség és összhangzat hiányát illeti, abban mi nem állunk hátul. Mert bár csaknem minden iskolánkról kimutatható, hogy azok régebben egy Debreczenből legtöbbször ideiglenesen kiküldött rektor vezetése alatt állottak, ki természetesen a debreczeni tanrendszert tartozott iskolájában megvalósítani: most ott áll a dolog, hogy alig van egy pár iskolánk, mely a debreczenivel összhangzóan működik, mely tehát a superintendencia intézkedése alatt áll. — Részint a kifejlett autonomikusodás, mely alatt igen sokan nem a prot. egyház önrendelkezési jogának az állammal szemben megvédését értették, hanem az egyes, fontosabb, normalis viszonyok közt okvetlen felsőbb felügyeletet igénylő ügyeknek minden felügyelet és számadásra kötelezettség nélküli önhatalmu intézkedését, részint az, hogy az egyes nagyobb egyházaknak csakugyan voltak oly sajátos érdekeik, melyek nem illettek épen bele a közösbe, de azal azért könnyen kibékíthetők lettek volna; részint végre az, hogy mindegyik nagyobb egyházban csaknem kivétel nélkül akadt kapacitás, a kinek szűk volt Macedonia s tudta azt, hogy az egyházi téren is pompásan lehet opponálni minálunk s pláne jogvédelem színe alatt a felsőbb törvényes

hatóságok ellen, sőt az ily oppositio aratja a legviharosabb tapsokat (azok részéről, kiknek nem is szabadság a szabadság, ha a más jogát is tisztelni kell) mindezen okok s talán még többeknek összehatása azt eredményezte, hogy a hol csak kimutatható volt, hogy nem egyedül a ref. egyház tartja fen a közép iskolát, az illetők kihuzták magokat előbb szépen a tractus hatása alól, azután meg kezdtek csak anynyiban respektálni magának a superintendenciának iskolaügyi intézkedéseit is, a mennyiben azok nekik is tetszetek. Így aztán látunk ma már olyan superintendencialis végzéseket, melyek szerint ez meg ez, a debreczeni iskolára elrendeltek. a többieknek pedig *figyelmökbe ajánljatik*.

Látva a főtiszt. egyházkerület, hogy ezen fenekestől felfordult viszonyok közt lehetetlen az iskolákat még csak a kellő színvonalon is fentartani, nem hogy előbbre lehetne őket vinni, még 1878. áprilisában dolgoztatott egy vegyes bizottság által egy szervezeti javaslatot az összes tiszántuli ref. középiskolák számára s ki is adta azt az egyes iskolát fentartó hatóságoknak, hogy a legközelebbi egyházkerületi gyűlésre küldjék be a javaslatra teendő véleményeiket. A vélemények azonban még ma sincsenek bent; így hát e buzgó hatóságok óriási apathiája miatt ismét nem történhetett semmi jó.

Én elhiszem, hogy nagy méltóság p. o. annak a 32 uri embernek, ki Szatmáron — a szatmári és németi egyházak főgondnokain s lelkészein kívül — a *tanügyi bizottságot* alkotja, hogy semmit sem tudva a superintendenciáról, csak a testvér egyh. gyűlésről és egyetemes pártfogósági gyűlésről emlékezve meg, (melyekben csak mi vagyunk) intézni szárazon, vizen át a szatmári gymnázium ügyét.

De hát kérem, nem gondolják meg, hogy a lehetlenségek legnagyobbika volna olyan 32 református embert összeszedni Szatmáron, ki a középiskolai tanügyhöz hozzá szólni illetékes. Tudom ugyan, hogy minden magyar ember született politikus, született orvos és tanférfiu s meg van győződve felőle, hogy a ki oly szánandó, hogy e pályára még készül is, az okvetlen kevesebbet ért hozzá annál, a ki az előkészüléssel *józan ítéletét meg nem rontotta*: de hát mégis, iszteletteljesen kérem a szatmáriakat, hallgassanak meg türelemmel. Annyira biztosra veszik azt, hogy ha mostani jeles iskolaszéki elnökük, ki igazán betölti helyét. kinek vezetése mellett tehát nehezebb „kárba menni,“ megválk tőlük, nyomban fognak találni hasonló embert helyére, s nem szorulnak akkor sem, feltéve hogy minden lépten, nyomon botlani nem akarnak, a superintendencia vezető kezére, mely superintendencia — mégis csak fel kell tenni — hogy a tiszántuli egyházi férfiak legkiválóbbjaiból áll? Én, nyiltan kimondom, nem hiszem, hogy a szatmári iskolának egyhamar még egy másik F. A-a legyen, akkor pedig bátran dudolhatják a szatmáriak iskolájokról, hogy: „Kidült, bedült az oldala“ stb.

Csaknem ugyanezt beszélhetném el Vásárhely és Szigetnek is. Igaz, könnyen visszamondának, hogy én centralisálni akarok s tulajdonképen igazat is mondanának. De hát a centralisatio bizonyos foka nélkül meglakhatnánk együtt? Tessék megnézni a seprűvé nem centralisált czirok vagy serte szálat, ugyan mi nagy hasznát lehet venni? Pedig ha emberi méltóságunk, némi cselekvés-szabadságunk stb. tekinte-

tében nem is, de bizony hasznavehetőség tekintetében körülbelül egy rubrikába esünk a czirokkal, s mind azzal, a mi egymagában társasaitól elkülönítve, hasznavehetetlen, azokkal szorosabban összelapulva pedig nagyon is használható. És én ilyennek képelem nemcsak magát az egyént, hanem — úgy szólva — minden emberi intézetet is ilyennek tartok. Ilyeneknek tartom legkülönesebben az iskolákat. Az a 3 gymánzium p. o. egymás mellett, melyek egyikének eljárását a gyakorlati hasznosság irányítja, a másik tisztán egy a levegőben lebegő, de onnan senki fia kedvéért le nem szálló elméleti ábrándkép után halad, a harmadik meg e kettőből csinál valami vegyítéket, szerintem több kárt tesz mint hasznot, s ha legalább a főbbekben együvé nem lehet őket terelni, be kell tiltani a közjó érdekében mind a hármát.

Békési Gyula.

(Folyt. köv.)

A népiskolai iskolaszékek és egyházmegyei népisk. tanügyi bizottságok szervezete a tisztántuli helv. hitv. egyházkerületben.

B) A tanév megnyitása előtt.

(Folytatás.)

12. Szemlét tart az iskola helyiségén és tanítói lakon jó előre és az iskolai butorokban, épületekben tapasztalt hiányok megszüntetésére és a szükséges igazításokra nézve az egyháztanácsához javaslatot terjeszt be és az itt hozott határozat lehető gyors végrehajtására törekszik. Az iskola vagyonáról rendes leltárt vesz fel és vezet pontosan.

13. Megvizsgálja a tanszereket is, és a hiányzók megszerzéséről gondoskodik; ha pedig az egyháztanácsnak nincsen elég anyagi ereje a szükséges tanszerek és taneszközöknek azonnali megszerzésére, javaslatot készít arra nézve, mily sorrendben és miként lehetne azokat idő folytán előállítani; az így megállapított tervezet keresztül vitelére nemmes buzgalommal törekszik, felhasználván minden alkalmat a község lakosai meleg érdeklődésének felkeltésére, hogy ezek az oktatásügyet anyagi áldozattal is elősegítsék.

14. Összeírja és jóelőre meghozatja a gyermekek számára szükséges tankönyveket és tanszereket és midőn a tanév megnyílik, az iskola növendékei közt szétosztja azokat, árukat beszedi, hogy a tanítás tankönyv és taneszköz miatt fenakadást ne szenvedjen. E célból vagy az egyházközség anyagi erejéből, vagy közadakozás útján, vagy büntetés-pénzekből, vagy más, a helyi körülmények közt legkönnyebben célhoz vezető uton és módon állandó alap előteremtésére törekszik, és ezt annyira növeli, hogy belőle a szegény gyermekek tankönyvekkel és tanszerekkel ingyen láttathassanak el.

15. Minden eszközt, alkalmat és utat felhasznál arra is, hogy a nagyon szegény egyháztagek gyermekei ruházat hiánya miatt az iskolából elmaradni vagy hosszabb ideig mulasztani kénytelenek ne legyenek.

16. Intézkedik, hogy a lelkészi hivatal az iskolakötelesek névjegyzékét jó előre készítse el; a szülékekkel pedig ideje korán tudassa a tanév megkezdését és tétesse közhírré a népiskolai törvény tankötelezettségre vonatkozó rendelkezéseit.

17. Átvizsgálja a tanító által készített órarendet, és miután ez a tanítóval egyetértőleg megállapított, megkivánja annak a tanteremben folytonosan kifüggesztve tartását.

C) A tanév folyamán.

18. Az iskolaszék folytonos éber figyelemmel kíséri a tanköteles gyermekek iskolába járását, ezért, ha a tanító által hetenként beadott előterjesztésekből az tűnik ki, hogy valamely gyermek egy napot igazolatlanul mulasztott, az iskolaszék ennek atyját, anyját vagy gyámját vasárnap d. e. templom utánra vagy más alkalmas időre az iskolaszék elnöke vagy akadályoztatása esetében általa megbízott iskolaszéki tagok elé meghivatja, kihallgatja és ha azt tapasztalná, hogy a mulasztás oka hanyagság vagy szülei gondatlanság, a hanyag vagy gondatlan szülőt megintja és meggyőzni igyekszik arról, hogy gyermeke iskoláztatásának elhanyagolása által egyik legszentebb kötelessége ellen vét.

E kihallgatásról, illetőleg megintésről a következő rovatos ív vezetetik:

A mulasztó neve.	Atyja v. gyámja neve.	A mulasztás napja oka	Hányadik ízbeni a mulasztás.	Megintés v. fölmentés.	Büntetés v. fölmentés.
------------------	-----------------------	-------------------------	------------------------------	------------------------	------------------------

Ha megintés után is igazolatlanul mulaszt a gyermek, atyja vagy gyámja minden mulasztási esetért a helyi községi előljárásnak jelentetik föl. E följelentés eszközzése végett a fentebbi rovatos mintázatot két példányban elkészítve adja be a tanító, melyek közül az egyik az iskolaszéki elnök aláírásával a községi előljárónak adatik át, a másik példányon pedig az előljáró aláírásával ismeri el a följelentést. Ez utóbbi példány az iskolaszék igazolására szolgál és három hónaponként a községi előljáró által büntetettek névsorával az egyházmegyei tanügyi bizottság elnökéhez terjesztendő fel.

19. Az iskolalátogatások alkalmával az iskolaszék minden tagja különösen felügyel a következőkre:

1. A tanulókat illetőleg.

a) hogy a meghatározott órában könyveikkel felkészülve tisztán és pontosan jelennek-e meg az iskolában?

b) hogy a tanítás alatt figyelmesen hallgatnak-e és illedelmesen viselik-e magukat?

c) hogy tanítójuk iránt tisztelettel és engedelmességgel, tanulórsaik iránt pedig kimélettel és szeretettel viselkednek-e?

d) az iskola környékén és a tanteremben megőrzik-e vagy fentartják-e a tisztaságot s megkímélik-e minden sértéstől az iskolai butorokat?

e) tankönyveiket és tanszereiket rendben és tisztán tartják-e?

Ha mindezeket kellő rendben nem találnák, először a tanító közbejöttével, másodizben magok intik, szükség esetén feddik meg a gyermekeket, és minden általok okozott kártételt ha okozóját kitudják azzal, ha nem, az egész osztálylyal megfizettetik.

2. A tanítóra nézve.

a) hogy a tanítási órák megkezdése előtt legalább egy negyed órával megjelenik-e pontosan az iskolai helyiségben? rendben vannak-e rendtartási könyvei: a felvételi, mulasztási, látogatási napló s az osztályozási anyakönyv? Megvan-e

az egyházkerületi nyomtatott tanterv s az iskolaszék által helybenhagyott órarend ki van-e függesztve s azok sz-rint tanítja-e tanítványait? a tantermet szellőzteti-e s a hideg hónapokban fűteti-e kellőleg? rendben és épségben vannak-e a keze alá adott taneszközök és könyvtár?

b) a mezei gazdaság és kertészet, testgyakorlás, hangjegy szeréni éneklés és a házi ipar valamelyik ága s a leányiskolákban a női kézimunkák taníttatnak-e?

20. Felügyel a tanítóknak ugy erkölcsi magokviselésére, mint hivatali kötelességeik pontos teljesítésére, szorgalmukra, a növendékekkel való bánásmódjukra, valamint arra is, hogy a tanítóság mellett semmi más hivatalt ne viseljenek vagy az iskolaszék által meg nem engedett mellékfoglalkozást ne gyakoroljanak.

21. Ha kisebb mérvű mulasztást, kihágást vagy egyéb törvényteleniséget tapasztal, az illető tanítót rögtön és bizalmasan figyelmezteti vagy megintja, ha e megintésnek kellő eredménye nem lenne vagy nagyobb fokú kihágásnak, mulasztásnak és egyéb törvényellenességnek jönne tudomására, a milyenek: vétkecs hanyagság, a növendékekkel való durva bánásmód, botránys erkölcsi magaviselet, tiltott könyvek vagy taneszközök használása stb. ezekről s az ezekhez hasonlóról jelentést tesz az egyháztanácsnak, mely testület az espereshez fordul orvoslásért.

22. Minden panasz, mely a tanító és tanuló szülei között merül fel, az iskolaszék elnökének jelentendő fel; ez intézkedik benne első fokulag, ha kisebb mérvű hibára vonatkozik; de ha a panasz nagyobb beszámítás alá eső mulasztás vagy törvényellenes cselekményért tétetett, az a vizsgálati irásokkal együtt az egyháztanácshoz terjesztik fel.

23. Összeállítja és elküldi egyházi pecsét alatt az egyháztanács útján a statisztikai adatokat a kir. tanfelügyelőség számára.

D) A tanév végén.

24. A közvizsgálatok idejét és rendjét megállapítja, közhírré teszi és felhívja az egyháztanácsot azok meghallgatására

25. Gondoskodik jutalom-könyvek beszerzéséről és azokat az érdemesebb tanulók közt szorgalomra és további tanulásra buzdításul ünnepélyesen kiosztja.

26. Eszközli az osztálynak előbbvitelét, szigoruan megtartva, hogy csak azok mehetnek felsőbb osztályba, kik kellő szorgalmat és elegendő előmenetelt tanusítottak.

27. A tanév végén igazságos és hű képet ad az oktatásügy állásáról az egyháztanácsnak, érintvén azon főbb intézkedéseket is, melyeket időközben tett.

28. Kitölti az egyházkerületi népiskolai rovatos iveket és pedig tekintettel arra, hogy ezek az egyházkerület népiskolai állása hű képeinek feltüntetésére szolgálnak, legjobb meggyőződésből eredő hűség és igaz becsérték szerint.

29. A tanév végén a község oktatásügyét hűen feltüntető jelentést terjeszt fel az egyházmegyei tanügyi bizottsághoz, kimutatván a haladás főbb jelenségeit vagy kifejtvén azon okokat, melyek a haladás útjában akadályul szolgáltak, végre ismertetvén azon intézkedéseket, melyeket az iskolaszék a haladás előmozdítására nézve vagy az akadályok legyőzése szempontjából tett.

(Folyt. köv.)

BELFÖLD.

A „RELIGIÓ“-nak.

A Ferry-féle közoktatásügyi törvényjavaslat ellen, mely eltiltja a jézsuitákat a tanítástól, ugyancsak megfeszített erővel dolgozik a francia klerikális párt, — mely hatalmas ok miatt igen valószínű, hogy a javaslat a senatusban kisebbségre jut. Ezrével özönlének a kérvények az ország különböző részéből a senatushoz „keresztény családapák“-tól, kik a család szabad tanítási jogára hivatkozva, a törvényjavaslat mellőzését kérik. Igen jellemző körülmény azonban, hogy a kérelmezők jó nagyrésze nemcsak a kérvényt nem maga fogalmazza, vagy nem tudja sajátkezüleg lemáolni; de a szépen elkészített másolatoknak sem képes a becses nevét aláírni. Ily magas fokra emelték a jézsuiták a francia nép műveltségét, s ilyen művelt Franciaországban is nagyobb részt a hívők ama serege, melyre a klerikális párt támaszkodik.

Bizony sok bajt és vesződést okoz ily körülmények közt az a szerencséslen Ferry-féle törvényjavaslat. — Hogy többet ne említsünk: nemcsak a jámbor francia keresztény családapáknak kell miatta keserves törődések közt papírra öklözni a kezök ékes keresztvonását, hanem dolgot ad még a „Religió“-nak is, hogy velünk vesződjék, s a jézsuiták tiszteletére s becsülésére bennünket megtanítson. Buzgó óhaj-tásunk: vajha annyi sikere lenne ama bizonyos keresztény családapák fáradságos munkájának is, mint a „Religió“-énak!

De ha már ennyit emlegettük ezt a becsületes „Religiót“, s az ő magasztos célra irányuló tanítását is szóba hoztuk: tartozó kötelességünk olvasóinkat is részesíteni a lelki gyönyörben, mit nekünk a „Religió“ f. évi aug. hó 27-én megjelent számában, „Protestáns türelem“ cz. a. közétett tanúságos cikk okozott. Mindenek előtt azonban kegyes elnézést kérünk ugy olvasóink, mint a „Religió“-tól, hogy ily sok ideig halogattuk, s talán ha a Ferry-féle javaslat ügye fel nem merül, végkép el is hagyjuk a válaszadást; de több rendbeli fogatkozásainkon kívül (megolvashatod a „Religió“ fentebb említett cikkében) nem csekély mértékben hiányzik bennünk a tehetség arra nézve, hogy felesleges jó cselekedetekben gyakorolgassuk magunkat. Igy nevezetesen a falra borsó hányás, vagy szerecsen mosdatás nem épen kedves dolog előttünk, miért aztán a „Religió“-nak e tárgyban való válaszolás sem tartozik kellemes foglalkozásaink sorába.

De térjünk át már a dologra. Először is mondjuk el a kérdéses cikk keletkezésének okát. Hát az átkozott Ferry-féle! javaslat. — Közbevetve legyen mondva: bizony csak szerencsétlen csillagzat alatt született az. Az az oka ennek a szerencsétlenségnek is, (már hogy t. i. ez a cikk létrejött). Mert hát abból keletkezett az egész, hogy ama törvényjavaslat kamarai tárgyalása alkalmávala francia lapoknak a r. k. egyház atyáskodó hatalmáról, különösen a jézsuiták boldogító kormányzatáról közölt igen találó s a történet és a jelen tapasztalás által teljesen igazolt dicséretekkel fűszerezett s magasztalásokban áradó nyilatkozatait összeállítván, néhány meleg szóban ajánlottuk a Franciaországból netalán kiüzendő jámbor jézsuitákat a magyar nemzet s különösen a hivatását felfogni tudó s felfogni képes r. kath. főpapság pártfogó kegyelmébe, s előzőleg már másunnan kiüzött, szintén jám-

bor jezsuiták által tapasztalt szíves vendégszeretetébe . . . És ezzel magunkra vontuk a „Religio“ neheztelését, hogy ne mondjuk haragját! Fájdalom, ugy van. A mi megtörtént, megtörtént, — vissza nem vonhatjuk, s nekünk nem marad immár egyéb, mint a késő bánat. . . . Hanem annyit mégis megteszünk a „Religio“ érdekében s a késő megbánás jeléül, hogy a szóbanforgó cikket kivonatban, illetőleg főtételeiben közölvén: módot és alkalmat nyújtunk olvasóinknak arra, hogy a jezsuitákat tisztelni és becsülni megtanulják, — — vagy ha arra ép oly csekély fogékonysággal volnának felruházva mint jómagunk: érezzék velünk együtt a lelki gyönyört, mely eltölti a mi keblünket mindannyiszor, valahányszor csak ama cikkekre rá gondolunk.

„A protestáns türelem“ című cikk ugyanis előadja, hogy a r. kath. egyház ugy a közel, mint a távoli vidékeken, de egyaránt üldöztetik, s hogy e körülmény a protestánsok helyeslésével találkozott a multban s találkozik jelenleg is; minélfogva nem késnek ezek az üldözés hírére ország-világra kürtölni. Hiába, „ez a protestantismus nem a szeretet és a humanismus vallása“, hiszen „már a 16-ik században oly nemes példáit mutatta a katholicismus iránti türelmének.“ Ez az első rész, a második pedig hasonlatos ehez. A jezsuiták jámbor, ártatlan, az egyház érdekében nagy érdemeket szerzett istenfélő, kegyes, türelmes s felebaráti szeretettel ékeskedő férfiak. Hogy merészeltük tehát rájuk alkalmazni e kifejezést: garázdálkodás? (Természetesen: „a hortobágyi civilizáció nyelvén.“) Hiszen a jezsuiták garázdálkodni nem szoktak, sőt mi több, nem is tudnak. Hanem bezzeg tudnak is, szoktak is a legatus urak. A 3-ik részben már, az eddig elmellőzött igazság követelményének is elég van téve, a mennyiben előadatik, hogy „a magyar közoktatásügynek önzetlen szolgálatot“ tevő kath. főpapságot hiába fogjuk megkeresni a létesítendő prot. egyetem javára egy-egy aláírási-ívvél; (legyen nyugodt, mert mint eddig, ugy ezután sem igen háborgatjuk őket) mert elég szép tér nyílik azok előtt a szegény, másunnal elűzött hazátlan jezsuitáknak palotákat, csillagvizsgálókat stb. emelni. — Végre a cikk végén a következő kenetes tanács, illetőleg intés szól hozzánk: „bizony-bizony itt volna már az idő egyszer, hogy türelmetlenségüket levetkőzzék e társulat iránt, melyet nem ismernek s mégis gyűlölnék. Tanulják meg őket előbb ismerni, s akkor bizonyosak vagyunk felőle, hogy — nem fogják gyűlölni.“

Tehát a tisztas „Religió“-t nem az bántja, hogy a francia lapokból idéztünk az egyház uralmának boldogító voltáról; hanem ugy látszik, a kedves jezsuiták ajánlásával tapintottunk fájós elevenre.

Természetesen a fentebbi száraz kivonat egyáltalában s távolról sem igényelheti magának az élvezetesség ama mértékét, melylyel az eredeti oly kiváló módon dicsekedhetik. Hiába, ahoz a „Religió“ irodalmi illemtudása, kenetes irmodora, s főleg esztergomi jezsuita nyelv szükséges! De hát az igazság, a való tények, a jelen és mult ismerete? Na az ilyenek felesleges dolgok előtte!

Bizony-bizony szegény róm. kath. egyház hát csak üldözve van. — Nálunk Magyarországon különösen; mert hiszen nagyobb hatalom magánál az államnál. Aztán Franciaországon, meg egyébütt is, a szegény üldözött mindig kiviheti, a mit akar. Példa a Ferry-javaslat. — Hanem a

protestantismus iránta valóban türelmetlen. Az volt már a 16-ik században is. (Jól jártunk, hogy előbből nem kezdte.) Közönségesen tudva van ugyanis, hogy a protestánsok állítottak máglyákat, tartottak inquisitiót, rendeztek Bertalan éjszakákat; ők hozták a lutherani conbuanur „türelem és felebaráti szeretet“-tel teljes törvényt. ők ültek mint bírák a pozsonyi vértörvényszéken, ők voltak okozói az eperjesi, tiszta humanismusból eredő mézszárlásnak stb. stb. Ellenben a kath. illetőleg jezsuiták tették p. o. Erdélyt a türelem és vallásszabadság szép hazájává s ők adtak engedélyt, hogy többet ne említsünk, Bethlen Gábor idejében arra, hogy az ártatlanság ama bárányai ismét visszatérhessenek. (Nem tehetünk róla, de e tárgynál a farkas és a bárány ismert meseje ötlük eszünkbe.) Aztán azok a kedves, ártatlan, felebaráti szeretettel ékeskedő, türelmes és jámbor jezsuiták! — Hogy lehet őket nem szeretni? Nem garázdálkodnak azok nem is garázdálkodtak; mert hát nem szoktak, sőt nem is tudnak. Hogy garázdálkodásaik miatt tiltattak volna ki Európa legkeresztényibb s legkatholikusabb országaiból, hogy ép a fentebb érintett ok miatt egy pápa eltörölte volna rendjüket: hazugság, akarjuk mondani ráfogás, ama bizonyos nyelven: a történelem tényeinek célzatos elferdítése. E kifejezés: garázdálkodás, csak korcsmai viselt dolgok jelzésére való. (Lásd a „Religió“ fentebbi cikkében.) Ép ily hibás felfogás és téves értelmezés alapszik az, hogy a magyar ember nem igen köszöni meg, ha valaki jezsuitának, különösen ha nagy jezsuitának találja címezni; mert hiszen ama cím a legkivánatosabb, s felettébb igen gyönyörűsége. De hát azokat a jezsuitákat mi nem is igen ismerjük — szól a Religió. — Ismernők csak, majd védelmükre is állnánk! Igen, ép ugy mint a garázda legatusoknak szoktunk, vagy a mint a fővárosi lap állott az „apró papok“ hibáinak. Most látjuk be, minő nagy tökéletlenség az a nyilvánosság, mely alatt a prot. intézmények állanak! Bezzeg tanulhatnánk e részben is a jezsuitáktól. Ezeket a legatus urakat mindenki ismeri, jót-rosszat mondhat rólok, lám a jezsuitákról azt sem lehet tudni: hányan járulnak hozzá évenként, hogy a magyar föld élelmi terményei idehaza elpusztittassanak.

A 3-ik részben foglalt őszinte szavakat azonban emlékeztünkben tartjuk s idővel hasznunkra fordítjuk. Mind magunk a szerint járunk el majd az egyetem dolgában, mind kinek-kinek figyelmébe ajánljuk, hogy a „közoktatásügyének önzetlen szolgálatot tevő“ magyar főpapságot (vajjon megköszönik-e az illetők a „Religió“ rólok tett kijelentését?) hasztalan keresik meg segedelmet kérő szövegeikkel. Más dolguk van azoknak. Az innen-onnan kiüzött, hajléktalan jezsuiták, legyenek a világ bármely nemzetéből valók, csak inkább méltók a magyar főpapság pártfogó kegyelmére, mint mi magyar protestánsok, kiknek ősei Cseh-, Morva-, vagy Svárországból laktak akkor, midőn a még egy ker. felekezethez tartozó magyar nemzet királyai azokat a tekintélyes püspöki javadalmakat nagyobbára a közös birtokból kihasították! (És e javadalmakat, a hivatalos „Közöny“ kinevezései után ítélve, túlyomó mértékben nem magyar, hanem idegen elem élvezi ma már, s minő célokra fordítja! Ejh, de ne zavarjuk ezt is ide.)

Végre hogy e Religió jó tanácsát kellőképp viszonzhassuk, szolgálunk szintén egygyel. Mi a róm. katholicismus értékét s művelő, boldogító hatását a jelen társadalom bizo-

